

ВІДГУК

офіційного опонента – доктора економічних наук, професора

Болгар Тетяни Миколаївни на дисертацію

Федорущенко Богдана Віталійовича «Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України», поданої на здобуття ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» зі спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування

Актуальність теми дисертації. Сучасне бізнес-середовище характеризується посиленням впливу факторів невизначеності та нестабільності, які суттєво впливають на становлення і розвиток усіх економічних суб'єктів, включаючи фінансові установи. З урахуванням наявності об'єктивної необхідності забезпечення стабільного розвитку комерційних банків у межах фінансової системи країни з позиції економічного розвитку, питання розробки та застосування інноваційних сучасних методів управління фінансовою безпекою комерційних банків – це важливе та одне із пріоритетних питань від якого залежить стабільне, безпечне й ефективне функціонування фінансової установи.

Сьогодні складною є ситуація в Україні. З початку повномасштабного вторгнення росії 24 лютого 2022 року на територію України вітчизняна банківська система першою відчула проблеми, що сталися за таких подій – це міграція населення, панічне зняття коштів з рахунків, знецінення національної валюти, стрімке підвищення інфляції. За таких умов функціонування і розвиток банківської системи значною мірою зумовлюються станом і рівнем її фінансової безпеки. Важливістю набуває удосконалення концепції безпеки вітчизняного банківського сектору, підвищення його значущості в економічному зростанні, поліпшенню соціальних стандартів, а також широке впровадження фінансових інновацій.

Тому за сучасних обставин є затребуваність науково-обґрунтованих висновків, що сприяли б ефективності діяльності вітчизняної банківської системи, а отже, тема дисертації набуває ще більшої актуальності, бо найважливішим для банків сьогодні є їх фінансова безпека.

Ступінь обґрунтованості наукових напрацювань, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Проаналізувавши зміст дисертаційної роботи Федорущенка Б. В., можна зазначити, що проведене дослідження за темою «Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України» є самостійною, цілісною, творчою і науковою працею, що характеризується системним підходом до предмету дослідження.

У роботі коректно визначені об'єкт і предмет дослідження: об'єктом дослідження є процеси забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки, а предметом – теоретико-методологічні засади, методичні підходи та практичні аспекти забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки. Мета дослідження, а також поставлені для її досягнення завдання визначили структуру роботи, яка є цілком логічною, виваженою і такою, що охоплює найбільш важливі аспекти дослідження. Дисертація складається з анотації, вступу, трьох розділів, що містять 9 підрозділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Дисертантом використано і належним чином опрацьовано значну літературну та інформаційну базу (255 джерел).

Використання сучасних наукових методів і прийомів, а також критичний аналіз фундаментальних праць з теорії фінансово-економічної безпеки та банківської діяльності дозволило здобувачу всебічно обґрунтувати теоретичні, методичні та практичні розробки з досліджуваної проблематики.

У роботі застосовано системний підхід і використано такі загальнонаукові і специфічні методи, як: методи аналізу і синтезу, індукції та дедукції, логічного узагальнення, наукової абстракції, типології, монографічний, історичний, діалектичний, структурного, факторного, економіко-статистичного, компаративного аналізів, розрахунково-аналітичний, метод групувань, граничних значень й інтегральних оцінок, графічний, стратегічного аналізу, аналогій, експертних оцінок та інші.

Інформаційною базою дослідження є законодавчі й нормативні акти, що регламентують формування системи забезпечення фінансової безпеки

банківського сектору, матеріали Національного банку України, Міністерства фінансів України, Фонду гарантування вкладів фізичних осіб, рейтингових агенцій, статистичні дані Держстатслужби України, наукові публікації, ресурси Інтернет. Висновки та результати дослідження є достатньо обґрунтованими, оскільки вони отримані завдяки використанню дисертантом загальнонаукових, спеціальних і філософських методів, що були обрані з урахуванням мети, завдань, об'єкта і предмета дослідження.

Дисертація виконана в рамках наукових досліджень Університету банківської справи за темою НДР «Формування системи забезпечення фінансової стабільності кредитних установ: інституційний та обліковий аспект» (№ д/р 0118U001042).

Отже, вивчення змісту дисертаційної роботи, розроблених і представлених у ній наукових положень, висновків і рекомендацій доводить належний рівень їх обґрунтованості та достовірності, а також відповідність теми дисертації профілю спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування.

Наукова новизна і практична значущість отриманих результатів. У дисертаційній роботі Федоруценка Б. В. представлені результати вирішення важливого наукового завдання, пов'язаного з обґрунтуванням наукових підходів, розробкою та поглибленням теоретико-методологічних засад, удосконаленням методичних підходів і розробкою практичних рекомендацій формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки.

Основні положення дисертаційної роботи, що визначають її наукову новизну, полягають у такому.

Результати дослідження дали змогу автору вперше запропонувати концептуальну, композиційну, поетапну і формуючу моделі системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору, що дає чітке уявлення про цілі, завдання, об'єкти, предмет, суб'єктів, імперативи, заходи, принципи, критерії, етапи її формування та специфіку забезпечувальних підсистем.

Заслуговує на увагу удосконалення визначення складових фінансової безпеки банківського сектору за функціональним призначенням, зокрема безпеки

депозитної, кредитної, інвестиційної, платіжно-розрахункової, валютообмінної, страхової, брокерської, трастової діяльності, безпеки управління фінансовими потоками, а також форм банківського обслуговування (он-лайн, мобільного, роботизованого банкінгу, інтелектуальних крос-канальних інформаційних систем у хмарних сервісах порівняно з альтернативним кредитуванням (p2p-кредитування) й альтернативним фінансуванням (краудфандинг і краудінвестинг), структурованих банківських продуктів, а також за ресурсно-функціональною спрямованістю (ресурсоутворювальна не депозитного характеру, боргова, валютна, депозитна, кредитна, майнова, інвестиційна, податкова, цінова, інфляційна безпеки банківського сектору, а також безпека його доходів і витрат), що дає можливість підвищення рівня фінансової безпеки різних аспектів функціонування банківського сектору.

У дисертаційній роботі удосконалено класифікацію різновидів фінансової безпеки банківського сектору та виділено такі ознаки, як «напрями діяльності», «мета», що забезпечується конкретними (разовими) заходами для вирішення завдання дотримання фінансової безпеки у конкретний момент, «ресурсно-функціональна спрямованість» – податкова; розрахункова, цінова, майнова (захищеність грошових коштів, цінних паперів та інших активів), безпека доходів і витрат, «вид фінансових інструментів» – безпека структурованих банківських продуктів, що дає можливість вироблення специфічних підходів до забезпечення складових фінансової безпеки банківського сектору.

Важливе наукове значення має удосконалення трактування поняття «система забезпечення фінансової безпеки банківського сектору», де автор ставить наголос на органічному поєднанні її підсистем серед яких виокремлено інструментарну, обліково-звітну, контрольню-діагностичну, прогностичну, інфраструктурну, маркетингову, соціально-психологічну, правоохоронну, програмного забезпечення, що формуються на стійкій плановій основі суб'єктами системи для досягнення її цілей, виконання поставлених завдань концептуального / стратегічного характеру за об'єктно-орієнтованим підходом до забезпечення фінансової безпеки банківського сектору, а також необхідності вжиття комплексу

оптимально альтернативних і скоординованих упереджувальних, поточних і коригувальних заходів з фінансового забезпечення комерційними банками зокрема і банківським сектором загалом, економічних агентів, котрі ними обслуговуються або на яких відбивається стан фінансової безпеки, що унеможлиблює порушення наявних міжсистемних зв'язків та сприяє формуванню дієвої системи забезпечення фінансової безпеки.

У роботі набуло подальшого розвитку визначення чинників і передумов дослідження фінансової безпеки банківського сектору за рахунок виокремлення, поряд із уже визначеними, таких з них, як: усвідомленість у необхідності функціональних, організаційних і структурних змін у банківському секторі, обумовлених потребою підвищення рівня фінансової безпеки; пошук дієвих засобів протидії новим викликам (зокрема, глобалізації фінансових ринків, інформатизації, цифровізації економіки / діджиталізації банківського сектору, розвитку криптовалют, зростанню масштабів фальшування грошей, упровадженню штучного інтелекту, необхідності забезпечення сталого розвитку країни та впровадження банківськими установами відповідального фінансування / інвестування) фінансової безпеки у банківській сфері, недостатня обґрунтованість теоретично-методологічних засад, відсутність однозначних методичних підходів до оцінки рівня фінансової безпеки банківського сектору національної економіки і визначення напрямів / заходів з його підвищення, а також дієвих / ефективних / ризик-орієнтованих систем забезпечення фінансової безпеки у вітчизняних банківських установах. Такий підхід підвищує обґрунтованість наукових досліджень з проблематики фінансової безпеки банківського сектору, формування сучасної, дієвої системи її забезпечення.

Дисертантом розвинено тлумачення фінансової безпеки банківського сектору як синтетичної категорії, що, на відміну від існуючих поглядів, акцентує увагу на забезпеченні дотримання комплексу фінансових інтересів, безпосередньо впливає на ефективність функціонування клієнтів і контрагентів банківських установ та інших економічних агентів – це зумовлюється фінансовою незалежністю, ліквідністю, платоспроможністю банківського сектору, його

фінансовими стійкістю, стабільністю, надійністю, інвестиційною привабливістю, соціально-економічною ефективністю функціонування та є інструментом забезпечення трансформації капіталу банків у кредити юридичним і фізичним особам, прями і портфельні інвестиції, що підвищує комплексність сприйняття фінансової безпеки та її складових, ефективність вживаних заходів з підвищення їх рівня.

У дослідженні розширено зміст чинників, що впливають на фінансову безпеку банківського сектору через виокремлення серед відомих, таких, як: змішана організація грошового обігу в країні (національна – іноземна валюти); координованість / її відсутність фінансових і грошово-кредитних інструментів; превалювання у банківській сфері тих чи інших бізнес-моделей комерційних банків; істотні обсяги вивезення коштів з країни; формування ринку криптовалют; девальютизація балансів банків; технології розподілених даних (blockchain); втрати клієнтів банків унаслідок кризи / різного роду пандемій; рівні інших складових економічної безпеки банківського сектору, що уможливорює розробку дієвих запобіжних / поточних заходів із забезпечення фінансової безпеки.

У дисертаційній роботі автором за результатами дослідження для підвищення дієвості й ефективності запобігання / протидії впливу негативних наслідків загальновідомих загроз, розширено їх перелік такими, як: відсутність чіткого визначення довгострокових перспектив розвитку банківського бізнесу; значний рівень інфляції; розвиток дефляційних процесів у національній економіці; високий рівень монополізації у банківському секторі національної економіки; зростання кількості й обсягу несанкціонованих операцій з використанням платіжних карток та кібератак; можливість за використання криптовалют мати платіжну систему поза банківською системою, що збільшує масштаби тіньової економіки; неправильний вибір способу вкладання капіталу, виду цінних паперів для інвестування; деструктивна соціальна інженерія; загрози фінансової безпеки домогосподарств, суб'єктів господарювання, що є клієнтами банківських установ, рівень якої позначається на фінансовій безпеці банківського сектору.

Автором розширено перелік завдань щодо формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору наступним: гарантування фінансової безпеки комерційного банку і фінансової безпеки банківського сектору; забезпечення фінансової безпеки банківського сектору в умовах тіньового банкінгу; забезпечення / стимулювання достатнього обсягу фінансових ресурсів банківського сектору для реалізації стратегічних і тактичних планів його функціонування і такого, що надає можливість розвитку; виявлення передумов виникнення, ймовірності, ранжування та об'єктивна кількісна і якісна оцінки загроз фінансовій безпеці, зумовлених розвитком банківського сектору і фондового ринку; рівнем корупції; податковим навантаженням банків, їх клієнтів; систематизація загроз; визначення їх негативних наслідків / збитків від реалізації, а також необхідних / достатніх ресурсів для запобігання та їх нейтралізації / мінімізації; визначення алгоритму / послідовності формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору, що дозволить більш обґрунтовано підійти до формування системи забезпечення фінансової безпеки.

Практичне значення одержаних результатів. Значення та важливість наукових результатів проведеного дослідження, висновків і рекомендацій, що містяться в дисертації, полягає у можливості використання їх саморегульованими організаціями на вітчизняному ринку банківських послуг, закладами вищої освіти, що підтверджено довідками.

Зокрема, пропозиції з моделювання системи забезпечення ФББС України завдяки розробці концептуальної, композиційної, поетапної і формуючої моделей, які дають чітке уявлення про всі аспекти такого формування, а також щодо основних шляхів поліпшення підсистем і елементів системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору вітчизняної економіки використані Асоціацією українських банків (АУБ) для розробки програмних документів і підвищення координації своєї діяльності з вітчизняними КБ (довідка від 16.06. 2022 № 07.01.2).

Підходи до оцінки і підвищення ефективності формування і функціонування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору у частині:

визначення різновидів, критеріїв і показників такої ефективності, застосування схем і методів цієї оцінки використані АТ «Комерційний індустріальний банк» для підготовки рекомендацій з формування системи забезпечення і підвищення рівня його фінансової безпеки (довідка від 10.01.2023 № 06/126).

Представлені в дисертаційній роботі теоретико-методологічні засади, методичні підходи і практичні рекомендації з формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України використані в навчальному процесі Університету банківської справи при складанні навчальної програми і підготовці методичного забезпечення з дисципліни «Філософія економічної безпеки» (довідка від 12.10.2021 № 12-009/51).

У дисертації сформульовані й інші висновки та пропозиції, що мають наукову новизну, теоретичне і прикладне значення. Всі елементи наукової новизни сформовані коректно, їх кількість і рівень обґрунтованості відповідають нормативним вимогам до дисертацій на здобуття наукового ступеня доктора філософії.

Повнота викладення основних результатів дисертації в наукових виданнях. Дисертаційне дослідження виконане автором самостійно, сформульовані в ньому положення, висновки та пропозиції обґрунтовані на підставі особистих досліджень і викладені в наукових статтях і тезах доповідей на науково-практичних конференціях. Внесок дисертанта в публікації у співавторстві конкретизовано у списку публікацій.

За результатами дослідження опубліковано 8 наукових праць загальним обсягом 3,44 д.а., з яких дисертанту належить 3,15 д.а., у т.ч. 3 статті у фахових виданнях, включених до міжнародних наукометричних баз (з них 1 стаття у виданні, індексованому у Web of Science) і 5 публікацій апробаційного характеру.

Основні положення дисертації оприлюднені на 5 міжнародних і всеукраїнських наукових і науково-практичних конференціях, зокрема: II і III всеукраїнських наукових конференціях «Сучасні тренди у розвитку фінансів, банківської справи та страхування» (м. Львів, 2020, 2021 рр.), XIV і XV Міжнародних науково-практичних конференціях «Розвиток банківських систем

світу в умовах глобалізації фінансових ринків» (м. Черкаси, 2020, 2021 рр.), XVI Міжнародній науково-практичній конференції «Інтеграція України у європейський та світовий фінансовий простір» (м. Львів, 2021 р.).

Відповідність тексту дисертації вимогам академічної доброчесності. У ході вивчення як дисертаційного дослідження, так і наукових публікацій, фактів порушень академічної доброчесності не виявлено. У дисертаційній роботі наявні посилання на джерела інформації у разі використання тверджень, розробок, ідей, відомостей, автором дотримано вимоги норм законодавства про авторське право.

Ідентичність тексту анотації та основних положень дисертації. Анотація на дисертацію та основні результати дослідження, що викладені у дисертаційній роботі Федорущенка Б. В., повністю відповідають один одному: анотація не містить інформації, яка була б відсутня у дисертації. Дисертаційна робота і оприлюднена анотація оформлені відповідно до вимог МОН України.

Зауваження і дискусійні пропозиції, які викладені в дисертації. Загалом позитивно оцінюючи дисертацію Федорущенко Богдана Віталійовича на тему «Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України», необхідно звернути увагу на деякі положення, що могли б слугувати предметом подальших наукових досліджень або дискусії під час публічного захисту.

1. Здобувач у дисертаційній роботі на рис. 1.1 (стор. 23) наводить чинники і передумови дослідження фінансової безпеки банківського сектору. Проте, на наш погляд, доцільно було б розмежувати такі чинники і передумови, оскільки вони за своєю сутністю не є тотожними поняттями.

2. Серед складників формування дієвої системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору національної економіки дисертант виокремлює чітке визначення місця і ролі центрального і комерційних банків у такому забезпеченні (рис. 1.2, стор. 28). Однак, для формування повноцінної зазначеної системи необхідно враховувати такі суб'єкти, як законодавчі органи, клієнти / контрагенти КБ, міністерства / відомства, регулятори фінансових ринків, міжнародні фінансові

організації, гарантійні фонди, саморегульовані організації та інфраструктурні фундації на ринку банківських послуг.

3. У визначенні системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору дисертант, поряд з наведенням її інших складових, акцентує увагу на тому, що вона є органічним поєднанням забезпечувальних (наукового супроводу, нормативно-правової, організаційної, методичної, інструментальної, обліково-звітної, інформаційно-аналітичної, контрольної-діагностичної, управлінської, інфраструктурної, прогностичної, маркетингової, техніко-технологічної, кадрової, соціально-психологічної, фінансової, страхової, правоохоронної, програмного забезпечення) підсистем (с.57). Утім, при цьому у п.1.3 відсутня розшифровка того, що вкладається у розмежування таких підсистем.

4. Характеризуючи стан формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України (п. 2.1), дисертант залишає поза належною увагою оцінку таких її забезпечувальних підсистем, як інструментальна, контрольна-діагностична, управлінська, інфраструктурна, прогностична, маркетингова, кадрова, соціально-психологічна, фінансова, правоохоронна, програмного забезпечення.

5. У дисертації (п. 2.2) «Чинники забезпечення складових фінансової безпеки банківського сектору економіки України» автором значна увага приділена оцінці чинників, що впливають на такі елементи фінансової безпеки банківського сектору України, як ресурсоутворювальна недепозитного характеру, депозитна, кредитна, валютна, боргова безпека, безпека доходів і витрат банківського сектору. Разом з тим повна картина у цій сфері вимагає відповідної оцінки й інвестиційної, інфляційної, податкової, розрахункової, цінової, майнової безпек банківського сектору.

6. При визначенні рівня фінансової безпеки вітчизняного банківського сектору (п. 2.3, стор.118) дисертант дає індикативну динамічну (протягом 5 років) оцінку ресурсоутворювальної безпеки недепозитного характеру, депозитної, кредитної, валютної, боргової, інвестиційної, інфляційної безпек, а також безпеки доходів і витрат банківського сектору України та його фінансової стійкості.

Водночас, авторська інтегральна оцінка рівня фінансової безпеки вітчизняного банківського сектору відсутня.

7. Дискусійним є виокремлення в блоці схеми (рис. 3.3, стор. 155) «Визначення наявного рівня ФББС» композиційної моделі системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України з огляду на стадію економічного циклу, ступінь кризовості банківської сфери та економіки України загалом таких рівнів, як оптимальний, достатній, передкризовий / кризовий, посткризовий.

Водночас висловлені дискусійні положення та зауваження не знижують наукового рівня дисертаційної роботи, не зменшують її науково-практичної цінності та не впливають на загальну позитивну оцінку дисертаційної роботи. Вивчення змісту дисертації свідчить про пошуковий характер та творчий підхід здобувача до вирішення окреслених завдань.

Висновок щодо відповідності дисертації встановленим вимогам.

1. Дисертаційна робота Федорущенка Богдана Віталійовича на тему «Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України» подана на здобуття наукового ступеня доктора філософії, є комплексним, цілісним, завершеним науковим дослідженням. У роботі отримано нові науково обґрунтовані результати, що відрізняються новизною з постановки і вирішенні проблем фінансової безпеки банківського сектору України.

2. Дисертація Б. В. Федорущенка на тему «Формування системи забезпечення фінансової безпеки банківського сектору України» за актуальністю, ступенем наукової новизни, обґрунтованістю, науковою та практичною значимістю здобутих результатів відповідає спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 261 (зі змінами і доповненнями від 3 квітня 2019 р. № 283), наказу МОН України № 40 від 12.01.2017 р. «Про затвердження Вимог до оформлення дисертації» (зі змінами від 12.07.2019 р.) і «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової

установи про присудження ступеня доктора філософії» (Постанова Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44), а її автор – Федорущенко Богдан Віталійович, на підставі прилюдного захисту заслуговує на присудження ступеня доктора філософії з галузі знань 07 «Управління та адміністрування» зі спеціальності 072 – фінанси, банківська справа та страхування.

Офіційний опонент:

доктор економічних наук, професор,
професор кафедри інноваційного менеджменту
та фінансової аналітики

Університету імені Альфреда Нобеля

Т. М. Болгар